

Debatt

Relevant forskning för den reflekterande praktikern? Några kritiska reflektioner omkring ett samtida forskningsfält

Anders Persson
Högskolan Dalarna
Kontakt: ape@du.se

Mikael Berg
Högskolan Dalarna
Kontakt: mbg@du.se

RELEVANT FORSKNING – EN UTBILDNINGSIDEOLOGISKT LADDAD FRÅGA

Många är de som idag efterlyser forskning som är relevant för de som verkar i skolan. Ibland kan det nästan framstå som om utbildningspolitiker, lärarutbildare, forskningsmedelsförvaltare och lärarorganisationer, vore eniga om vad det är som efterfrågas. Så är emellertid långtifrån fallet (jfr t.ex. Cheng, 2016; Livingston 2016, SOU 2018:17). Frågan om vad som uppfattas som relevant är i sig ofrånkomligen avhängig av en rad andra utbildningsideologiskt laddade frågor, såsom exempelvis: Vad är skolans syfte, vad karakteriserar undervisning och lärande, och i vad består egentligen ett lärarkunnande (jfr Berg, 2014; Persson, 2017; Berg & Persson, 2020). Svaren på dessa frågor har inte bara varierat över tid, och mellan olika forskningstraditioner; de har också besvarats på mycket olika sätt inom ramen för olika forskningsfält.

PRAKTIKNÄRA FORSKNING I UTBILDNINGSKONDUKTÖRENS TJÄNST -
ETT BELYSANDE EXEMPEL

I ett svenskt sammanhang har, ämnesdidaktisk forskning i allmänhet och historiedidaktisk forskning i synnerhet, en starkare ställning än någonsin (Ludvigsson & Stolare, 2022). Tillväxten motiveras inte sällan med dess praktiktäna relevans. Motivet att ämnesdidaktiken kan utgöra en slags brygga mellan forskning och skola, har varit ett återkommande argument. Nya forskningsmiljöer har under den senaste femtonårsperioden etablerats och utvecklats vid en rad lärosäten. Under motsvarande period, och inom ramen för statliga och kommunala satsningar, har dessutom en rad forskarskolor med inriktning mot historiedidaktik inrättats (jfr Lödén, 2012; Vinterek & Lindmark 2016). Antalet professorer, docenter och lektorer som bedriver historiedidaktisk forskning i Sverige är idag närmast anmärkningsvärd. Men, på vilka sätt har denna forskning kommit att utformas? Vilka perspektiv på skolans syfte, undervisning, lärande och lärarkunnande framträder inom ramen för detta starkt växande fält?

Under det senaste två åren har vi genomfört två fältanalyser: en av det historie- och samhällskunskapsdidaktiska fältet när det gäller doktors- och licentiatavhandlingar om lärares arbete med bedömning (Berg & Persson, 2020) och en pågående omkring samtliga historiedidaktiska artiklar som publicerats i tidskriften *Norddidactica* mellan åren 2011 och 2021 (Persson & Berg, 2023). I båda fallen går det att notera en märkbar överrepresentation av studier där forskaren använder ansatser med förgivettagna teoretiska ingångar och där resultaten utmynnar i starka normerande rekommendationer för hur lärarna borde arbeta. Intresset för lärarnas egna kunskaper och erfarenheter framstår i många fall som litet. Oftare granskas och värderas lärarnas agerande med utgångspunkt i ämnesdidaktisk teori, förutgivna analytiska kategorier eller forskarnas egna tolkningar av styrdokumentet. En stor majoritet av studierna utgår följaktligen från ett praktikgranskande, eller föreskrivande perspektiv. På förhand givna teorier har använts för att motivera en förutgiven inlärningsorienterad målbild. I förlängningen av dessa ansatser finns en betydande risk att lärarkunnande reduceras till förmågan att verkställa det som de ämnesdidaktiska forskarna föreskriver (jfr en kritisk diskussion omkring detta i Berg & Persson, 2020; Thorp & Persson, 2020).

Visst finns det de som hävdar att utbildningsvetenskaplig forskning blir relevant, först när den bidrar med tydliga råd och handfasta anvisningar till de som verkar i skolan (jfr t.ex. Shutea et al., 2016). Lite tillspetsat skulle det kanske gå att hävda att lärare i dessa fall tycks betraktas som en slags utbildningskonduktörer (jfr Persson, 2021). Med utgångspunkt i tydliga och detaljerade policytexter förväntas de, så noggrant som möjligt, tillse att eleverna når styrdokumentens och de utbildningsvetenskapliga teoriernas förutgivna hållplatser och föreskrivna ändstationer. Forskaren bidrar med att

identifiera de hinder och brister som kan ses längs utbildningsrälsen, och levererar sedan tydliga anvisningar om hur resan till utbildningens mål kan företas på *ett* så effektivt och korrekt sätt som möjligt (jfr Matta, 2022).

Även en sådan praktikgranskande, alignment-driven, curriculumorienterad, best-practice och policyimplementerande forskning äger förstås sin giltighet. Det vi vänder oss mot är den ensidiga överrepresentation av dessa perspektiv som vi finner när vi gör ett nedslag i svensk historiedidaktisk forskning. Ett rikt och livaktigt fält borde, som vi ser det, alltid kännetecknas av pluralitet, variation och mångsidighet (jfr Bourdieu, 1992).

HISTORIEDIDAKTISK FORSKNING FÖR DEN REFLEKTERANDE PRAKTIKERN

Från vår horisont har det varit önskvärt att försöka formulera en form av praktikinära utbildningsvetenskaplig forskning där läraren inte betraktas som någon som behöver upplysas och korrigeras. Som vi ser det behövs också forskning som söker tillvarata den kunskap som erfarna lärare är bärare av. Vår strävan bygger inte bara på en önskan om att bredda det befintliga historiedidaktiska forskningsfältet, den är också sprungen ur vårt sätt att se på lärarkunnande och undervisning.

Varje enskild lärare som undervisar är ofrånkomligen satt att hantera en närmast otalig mängd svåra och mångbottnade avvägningar. Som vi ser det låter sig dessa undervisningssituationer emellertid sällan beskrivas i termer av entydiga rätt eller fel. Undervisandet företas snarare i ett ständigt flöde av nya didaktiska valsituationer – där en variation av både tänkbara och existerande handlingsalternativ har sin giltighet (Berg, 2021; Persson, 2017). En för oss återkommande utgångspunkt har i dessa fall varit att lärares uppdrag kännetecknas av ett stort mått av oförutsägbarhet (jfr Berg, 2020; Olson, 2017). Det undervisningsinnehåll som väljs ut behöver ständigt omformas så att det relaterar till just den elevgrupp och det undervisningsinnehåll som de arbetar med i det aktuella fallet (Berg, 2021).

Om undervisningen betraktas som en resa, liknar vårt sätt att se på lärarens uppdrag, närmast stigfinnarens ständiga sökande efter välavvägda sätt att orientera sig fram i terrängen. Läraren navigerar häruti bland annat i förhållande till skolans ämnesplaner och värdegrundsuppdrag, samtidskulturella diskussioner om skolans roll i samhället, enskilda ämnens kunskapsteoretiska traditioner, samt enskilda elevers och elevgruppers intressen, behov och förutsättningar (Berg, 2014; Persson, 2017). Dessa unikt situerade sammanhang kräver inte bara olika lösningar; de handlingsalternativ som står till buds har också i sig ofta olika för- och nackdelar (Berg & Persson, 2022). Från vårt perspektiv syftar den relevanta forskningen då inte primärt till att identifiera *en* metod, eller *ett* tankesätt, som alla lärare bör använda (Persson, 2022). Nej,

istället för att föreskriva vad lärare ska göra, blir forskarens uppgift hellre att söka fördjupa förståelsen för undervisningens vida möjlighetsrum.

När vi väljer att betrakta lärare som professionella reflekterande praktiker (jfr Ball, 2003; Hargreaves, 2003; Schön, 1983), får det således också konsekvenser för hur vi ser på frågan om en relevant utbildningsvetenskaplig forskning. Vi drivs av en strävan att söka bidra till att fördjupa förståelsen de didaktiska avvägningar, utmaningar och möjligheter som aktualiseras när lärare undervisar. Vi har försökt se, sätta ord på, teoretisera, systematisera och tillvarata, den pluralitet av möjliga sätt att agera som framträder i lärares praktiska erfarenheter av enskilda didaktiska situationer (jfr Berg & Persson, 2020; Persson, 2021). I ett stort antal av de artiklar som vi författat, har vi kommit att benämna detta förhållningssätt som *lärarprofessionsperspektivet* (jfr t.ex. Berg, 2021; Berg & Persson, 2022; Persson & Berg, 2022; Persson, 2022). För oss har det blivit ett sätt att försöka formulera en forskning som skulle kunna bidra till att vidga, snarare än att begränsa, den didaktiske stiftningens möjlighetsrum.

REFERENSER

- Ball, Stephen J. (2003). The teacher's soul and the terrors of performativity. *Journal of educational policy*, 18(2), 215–228.
- Berg, Mikael (2014). *Historielärares ämnesförståelse: Centrala begrepp i historielärares förståelse av skolämnet historia*. Karlstad University Press.
- Berg, Mikael (2020). Bedömning som ett kunskapsideologiskt ställningstagande: lärares bedömningsstrategier och samhällskunskapsämnets laborativa, analytiska och avgränsade kunskapsinnehåll. *Norddidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 10(3), 109–133.
- Berg, Mikael (2021). Combining time and space: An organizing concept for narratives in history teaching. *Acta Didactica Norden*, 15(1), 1-23.
<https://doi.org/10.5617/adno.7860>
- Berg, Mikael, & Persson, Anders (2020). Graderande granskning och förklarade glapp: Svensk historie- och samhällskunskapsdidaktisk forskning om lärares bedömningspraktik 2009–2019. *Norddidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 10(3), 18-44.
- Berg, Mikael, & Persson, Anders (2022). The Didactic Function of Narratives: Teacher discussions on the use of challenging, engaging, unifying, and complementing narratives in the history classroom. *Historical Encounters: A journal of historical consciousness, historical cultures and history education*, 9(3). [ahead of print].

- Bourdieu, Pierre (1992). *Texter om de intellektuella*. Brutus Östlings förlag.
- Cheng, Eddie W. (2015). Maintaining the transfer of in-service teachers' training in the workplace. *Educational Psychology, 36*(3), 444-460.
<https://doi.org/10.1080/01443410.2015.1011608>
- Hargreaves, Andy (1994). *Changing teachers, changing times: Teachers' work and culture in the postmodern age*. Cassell.
- Livingston, Kay (2016). Teacher education's role in educational change. *European Journal of Teacher Education, 39*(1), 1-4.
<https://doi.org/10.1080/02619768.2016.1135531>
- Ludvigsson, David, & Stolare, Martin (2022). Kontinuitet och förändring i val av empiri i svensk historiedidaktisk forskning 1960–2021. *Historisk Tidskrift, 142*(3), 380–410.
- Lödén, Hans (red) (2012). *Forskning av och för lärare: 14 ämnesdidaktiska studier i historia och samhällskunskap*. Karlstad University Press.
- Matta, Corrado (2022). Teoretisk och normativ pedagogisk forskning är alltid relevant – även ur ett rent instrumentellt perspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*, ahead of print, 1-5.
- Persson, Anders (2017). *Lärartillvaro och historieundervisning: Innebörder av ett nytt uppdrag i de mätbara resultatens tid*. [Doktorsavhandling, Umeå universitet].
[urn:nbn:se:umu:diva-135323](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:se:umu:diva-135323)
- Persson, Anders (2021). *Historia och humaniora i den förväntansstyrda skolan*.
http://humtank.se/historia_och_humaniora_i_den_forvantans-styrda_skolan/
- Persson, Anders (2022). Mycket mer än en metod: Lärare samtalar om arbetet med kontroversiella frågor i geografiundervisningen. *Utbildning och Demokrati, 31*(1), 5 -29. DOI: 10.48059/uod.v31i1.1862
- Persson, Anders, & Berg, Mikael (2022). More than a matter of qualification: teachers' thoughts on the purpose of social studies and history teaching in vocational preparation programmes in Swedish upper secondary school. *Citizenship, Social and Economics Education, 21*(1) 61-75.
- Shutea, Valerie J., Leighton, Jacqueline P., Jangc, Eunice E., & Chu, Man-Wai (2016). Advances in the science of assessment. *Educational Assessment, 21*(1), 34-59.
<https://doi.org/10.1080/10627197.2015.1127752>
- Schön, Donald (1983). *The Reflective Practitioner*. Basic Books Inc.
- SOU 2018:17. *Med undervisningskickslighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*.
https://www.regeringen.se/494272/contentassets/89e76102100a4df9908f7120cfba71fa/sou-2018_17.pdf
- Thorp, Robert, & Persson, Anders (2020). On historical thinking and the history educational challenge. *Educational Philosophy and Theory, 52*(8), 891-901.
doi.org/10.1080/00131857.2020.1712550

Vinterek, Monika, & Lindmark, Daniel (2016). Forskarskolors bidrag till akademi och skola: Intentioner och erfarenheter. I U Claesson, & D Åhman,, *Kulturell reproduktion i skola och nation* (s. 269-293). Gidlunds förlag.